

ҚР ҰҒА Құрметті академигі, т.ғ.д., профессор
Талас Омарбековтың 70 жылдығына арналған
«ҚАЗАҚ ТАРИХЫНА ЖАҢА КӨЗҚАРАС»
атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ
Алматы, 1 маусым, 2018 жыл

МАТЕРИАЛЫ
международной научно-теоретической конференции
«НОВЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА ИСТОРИЮ КАЗАХСТАНА»,
посвященной 70-летию Почетного академика НАН РК,
д.и.н., профессора Таласа Омарбекова
Алматы, 1 июня 2018 года

MATERIALS
of the international scientific and teoretical conference
«NEW VIEWS ON THE HISTORY OF KAZAKHSTAN»
dedicated to the 70th anniversary of the Honorary Academician NAS RK,
Doctor of Historical Sciences, Professor Talas Omarbekov
Almaty, 1st of June 2018

Жалпы редакциясын басқарған

Мұтанов Ғ.М. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ректоры, ҚР ҰҒА академигі

Жауапты редакторлар:

Рамазанов Т.С. – ғылыми-инновациялық жұмыс жөніндегі проректор, ҚР ҰҒА академигі

Ноғайбасва М.С. – тарих, археология және этнология факультетінің деканы, қауымдастырылған профессор

Кәрібаев Б.Б. – Қазақстан тарихы кафедрасының меңгерушісі, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, т.ғ.д., профессор

Құрастырушы

Байдавлетова М.Д. – Қазақстан тарихы кафедрасы меңгерушісінің ғылыми-инновациялық жұмыс және халықаралық байланыс жөніндегі орынбасары, PhD

«Қазақ тарихына жаңа көзқарас» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференцияның материалдар жинағы. Алматы, 1 маусым 2018 ж. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. – 380 бет.

ISBN 978-601-04-3444-8

«Қазақ тарихына жаңа көзқарас» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның жинағына шетелдік және отандық ғалымдардың «Профессор Т.Омарбековтың өмірі мен шығармашылығы», «Ежелгі және орта ғасырлардағы Ұлы Дала тарихы: этногенез және культурогенез», «Еуразияның түркі әлемі», «XV-XVIII ғғ. Қазақ хандығы: мемлекеттік құрылысы, саясаты, дипломатиясы, экономикасы», «Ресей империясының саясаты және Орталық Азия халықтары», «Кеңестік Қазақстан: саяси-әлеуметтік үдерістер», «Қазақстан тарихындағы бірегейлік және модернизация» атты тақырыптық проблемаларға арналған зерттеулер топтастырылды.

Баяндама мәтіні мен мазмұнындағы қателер үшін авторлар жауапты.

86. Отчет об археологических исследованиях в охранной зоне музея-заповедника «Древний Тараз» (1983-1986) // Архив ИА НАН РК. Д. 2123. – С.41-51.

87. Касенов М.С. Раскопки городище Торткуль // АО 1985 г. - М., 1987.- С.572.

88. Нуржанов А.А. Акымбек Е.Ш. Материалы Международной научно-практической конференции 29-30 мая 2009 года. «Актуальные проблемы Исторической науки Казахстана». - Алматы, 2009. – С.1003-1010.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЧИГИРЯ ДЛЯ ПОДЪЕМА ВОДЫ В АРИДНЫХ ЗОНАХ КАЗАХСТАНА*

Т.Е. Картаева,
Профессор кафедры
Археологии, этнологии и музеологии
КазНУ им. Аль-Фараби

Казахи широко применяли чигири для поднятия воды на берегу рек Сырдарья, Нура, Каратал, Терисаккан, Кенгир, Сарысу, Или, Шу, Торгай, озёр Аккол, Коргалжын, в арыках русел этих источников воды. Особенно большое распространение имела чигирная техника для орошения полей и полива садов, расположенных вдоль среднего и нижнего течения реки Сырдарья.

Виды чигирей.

В Сырдарьинском регионе чигири по своему строению делились на три: ветряной чигирь (рис. 1), водяной чигирь (устанавливался в местах сильного водоворота, течения дарьи, рис. 2), транспортный чигирь (верблюжий чигирь, лошадиный чигирь, бычий чигирь, рис. 3-4). Чигири устанавливались вдоль арыков с высокими берегами и приводились в движение с помощью верблюда, быка, лошади, и в зависимости от тяглового животного назывались «верблюжий чигирь», «бычий чигирь», «лошадиный чигирь». Для полива полей, расположенных вдоль арыков с невысокими берегами применялся *атпа* или *ручной чигирь*. Атпа изготавливался из прочного дерева или железа, установка, похожая на лопату и посредством длинного древка прикреплялся к правилке, находящейся под водой и поднимал арычную воду к полю вручную (рис. 5).

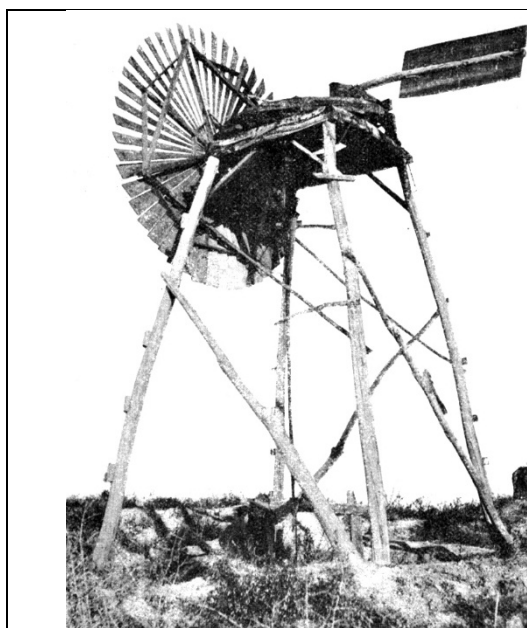

Рис. 1 – Ветряной чигирь (поливная установка, работающая на ветру), Перовский уезд, 1910 год, октябрь [4].

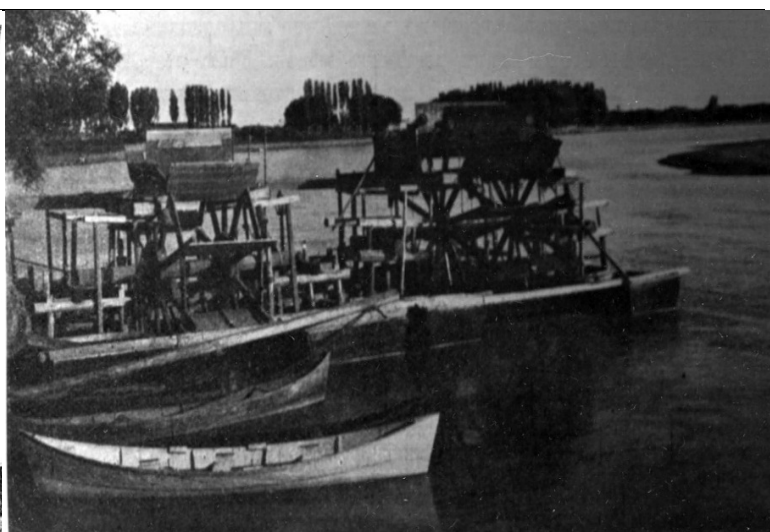

Рис. 2 – Водяной чигирь, установленный на реке Сырдарья [1, II].

*Выполнена в рамках проекта «AP05135126 - Традиционные методы водоснабжения в аридных зонах Казахстана: этнологические и геархеологические подходы».

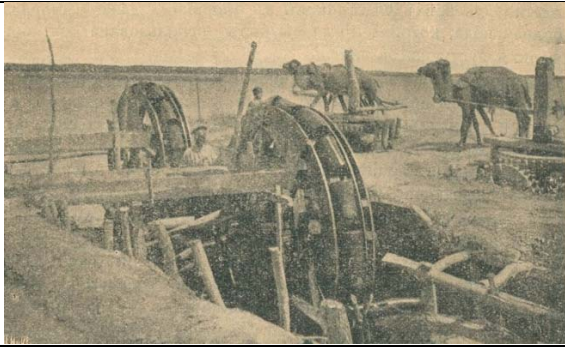

Рис. 3 – Верблюжий чигирь (приведение в движение чигиря с помощью верблюда). Правобережье Сырдарьи. Конец XIX в. Снимок М.Дьякова [2, с.19].

Рис. 4 – Лошадиный чигирь (приведение в движение чигиря с помощью лошади). XIX в. Центральный государственный музей кинофотодокументов и звукозаписей Республики Казахстан.

Рис. 5 – Атпа (деревянный ковш) для поднятия воды [5].

Рис. 6 – Чигирь, Перовский уезд, 1910 год [6, с.80].

Строительство чигиря.

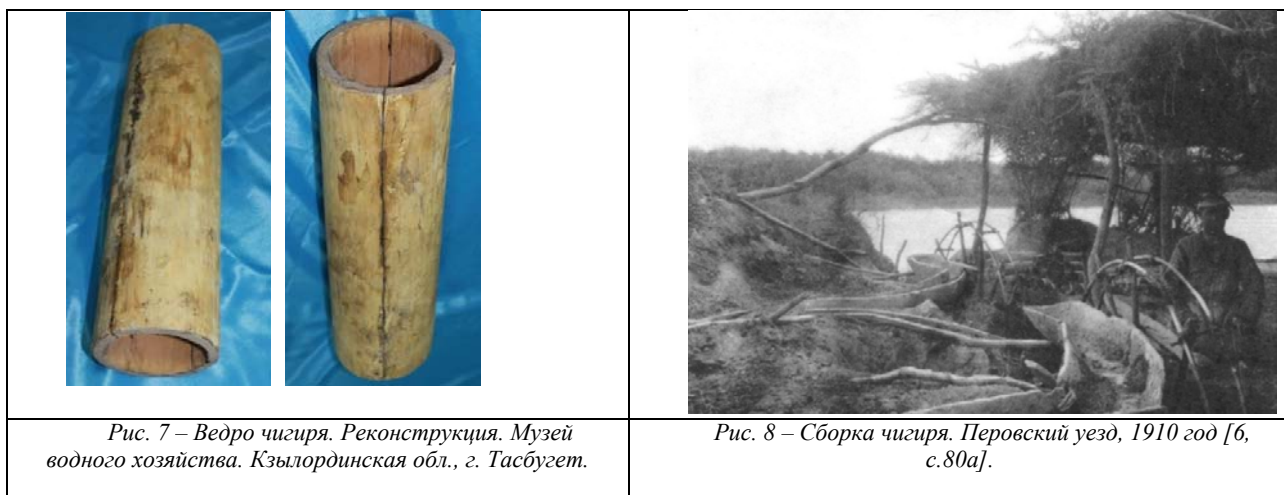
Чигирь состоит из стрелы, пупка, верхнего колеса, нижнего колеса, кегея, касынека, ведра, корыта и других деревянных частей. Для изготовления основного ствола чигиря под названием *ок (стрела)*, обтёсывали толстое бревно длиной 6-7 метров, в одном конце вырубали четырехгранный зуб для вдевания в обух нижнего колеса, второй конец заостряли и вешали на гнездо в толстом бревне, расположенного напротив водоема. На гнезда общим числом 10-12, вдевались четырехгранные *кегеи* длиной 4-12 пядей. В отверстие на острие кегея вдевалось *ушко* длиной около 2-х пядей, оба конца ушек закреплялись *прутьями* и через стержень в центре прутья крепко привязывались сырьмятной кожей из шейной части шкуры верблюда. Таким образом, в результате взаимозакрепления концов кегея сооружался единый круг для установления ведер – *касенок*.

Нижнее колесо на втором конце стрелы соединялось с верхним колесом зубцами и обух верхнего колеса вдевался в пупок. Пупок устанавливался вертикально, два его конца заострялись, в нижней части находилось бревно, закреплённое под колесом, в верхней части имелись ограничительные подпорки длиной в человеческий рост. Каждая подпорка втыкалась в гнездо-отверстие в центре матицы. Гнездо периодически смазывалось изнутри. Возле чигиря рылся «водоем», в целях вывода воды наружу древко между стволом и водоемом прочно закреплялись между собой. Между земляным очагом водоема и нижним колесом по колено рылся арык. Арычная вода, наполненная с помощью чигиря в дальнейшем напрямую наливалась в водоём. Стрела укладывалась на этот арык и накрывалась сверху доской. Как только тягловой транспорт (лошадь, верблюд, бык, ишак) запряженный на калжуыр (небольшой предмет который можно волочить по земле), привязанный к нижней части пупка начинала двигаться, верхнее колесо начинала вращать нижнее, а нижнее стрелу. Касынек на втором конце

движущейся стрелы наполовину погружаясь в воду сразу же вытягивала 6-7 вёдер. Затем вода выливалась в корыто, дальше следовало в поле. Колесо иногда называлось *верхний обод*, *нижний обод* (*тогын*). Обычно он обивался дубленой кожей. Зубцы колеса длиной более 1 пяди обычно изготавливались жерди из березы. Для прочной подгонки друг к другу и прочной связки частей чигиря использовались и плетёные зеленые прутья. Длина водоёма составляла 4,5-5, ширина 2-2,5, глубина 2,5-3 м. Декхане соединяли их с реками и озёрами через неширокие, неглубокие арыки.

Движение чигиря, уровень воды строго контролировал аксакал, владелец арыка: если уровень воды был слишком высок, тягловому транспорту выпадала чрезмерная нагрузка. При рытье водоёма и установке чигиря учитывался уровень реки, озера: весной он бывал высоким, а к осени потихоньку спадал. В связи с этим водоём углублялся и повышался уровень воды, для этого длина кегея доводился от 4 до 12 пядей. За одно лето одним чигирём поливался посев в 2,5-3 га 3-4 раза (МЭА).

Кувшины чигиря для поднятия воды, сделанные из древесины назывались *шелек* (*ведро*). Ведро делали из специально высушенного в течение нескольких лет круглого ствола дерева, выдалбливая сердцевину. Некоторые мастера делили ствол дерева на две части, вырезали сердцевину, обратно их склеивали самодельным клеем или же изготавливали из древесины гвозди в виде прутьев, делали под них специальные отверстия, затем предварительно клали гвозди в воду, когда они разбухали, то прочно закрепляли две части ведра (рис. 6, 7). В деревянное ведро помещалось около 2-х литров воды, для его изготовления применяли стволы таких крепких пород дерева как джида, тутовое дерево, дуб. Жестяные вёдра делали кузнецы. Число вёдер доходило от 40 до 60, располагались они чуть наискось, вертикально.

Также ведро чигиря делали из шкуры. Ведро из глины назывался «кумыра» («кувшин») и вмещал 3 литра воды. В Сырдарьинском регионе для изготовления чигиря использовали дуб, его на арбе привозили из Сары Арки, так как дуб не разбухает в воде и не гниет (МЭА).

Все части установки чигиря делали местные *плотники*, лишь люди, умевшие собирать и устанавливать чигирь назывались *чигирчики*. Перед его установкой читали Коран и приносили жертвоприношение на имя покровителя Али Чинар. На установку уходило 15-20 дней. В данном регионе стоимость чигиря в денежном выражении составляла от 9-11 до 30 рублей [8, с.104].

Сборка чигиря производилась к концу октября (рис. 8; МЭА).

Сфера применения чигиря в Сырдарьинском регионе.

Туркестанский комитет статистики в волостях Перовского уезда в 1870 году взял на учет 1034 чигирных установок. Эти чигири за час поднимали 60, за сутки 75 тысяч вёдер воды. Соседние каракалпаки поднимали один чигирь воды в среднем из глубины трех аршин. За сутки чигирной водой можно полить 6-10 танапов (примерно 1,6 гектаров земли) [7, с.119]. Добротные чигири поднимали за секунду 5 куб. фут воды [10, с.167]. Для полива посевных площадей использовались такие природные источники воды как Куандарья, Жанадарья и поливная техника. Самым эффективным путем осуществления орошаемого земледелия была установка по поднятию воды - *чигирь*. Метод орошения чигирём особенно интенсивно применялся в Сырдарьинском регионе. Так как нижняя пойма Сырдарьи находилась выше русла реки и отличалась сухостью, прибегали к помощи чигиря [9, с.207].

Посевные площади, расположенные в русле Сырдарьи орошались с помощью озёрных вод, куда впадали основные арыки, протянутые с реки. Уровень вод Сырдарьи был повышенным и полноводным лишь с периода таяния льда до конца июля. Так как юго-восточная часть Перовского уезда находилось выше уровня вод реки, то соответственно здесь чигирь применялся повсеместно [МЭА]. На Сырдарье чигири устанавливались в местах сильного течения и приводились в движение с ее помощью [5, с.41].

В Казалинском уезде многие посевные площади орошались с помощью чигирей и атпа (деревянный ковш для поднятия поливной воды). Лошадиный чигирь и ручной чигирь также широко применялись в западной части Казалинска, граничащего с Сырдарьей и Аралом. Агроном Н.Н.Александров тоже отмечал, что полив чигирной установкой наряду с Амударьинской частью Сырдарьинской области имел приоритетное развитие в Перовском и Казалинском уездах [2, с.15].

На склонах Каратау в юго-восточной части Перовского уезда для орошения посевов было сооружено водохранилище. Такое же водохранилище было вблизи станции Сауран [10, с.167].

В рапорте асакала арыка реки Жанадарья на имя начальника Перовского уезда, сохранившегося в Центральном Архиве Республики Узбекистан сказано: «во времена каракалпаков и кокандцев посевные площади вдоль Сырдарьи орошались с помощью не одного, а десятка запруд. В данное время казахи Перовска орошают свои площади с помощью чигиря, только в последнем году на реке построены две запруды» [13]. Это свидетельствует о том, что до конца второй половины XIX века широко практиковалось строительство на реке запруд. Повсеместное использование чигирей к концу XIX века обусловлено понижением уровня реки от своего русла.

В.В.Радлов опираясь на данные А.Макшеева писал, что в Казалинском уезде 4000 семей, в Перовском уезде 6000 тысяч семей занимаются земледелием [12, с.115]. В данном случае В.В.Радлов берет за основу 1868 год. В Перовском и Казалинском уездах в 1860-1890 годы были протянуты 202 арыков, а в 1890-1915 годы 280 арыков. Земли между Казалинском и Жанадарьей, а также в долине озёр Далаколь, Коксу освоены земледельцами. В Ширкейлинском канале в 1916 году было 144 чигирей, с их помощью орошались 259 десятин земли [3, с.26].

В труде «Россия. Полное географическое описание нашего отечества» в разделе «Перовск» написано «В Сырдарьинском регионе посевные площади орошаются каналами, протянутыми с реки, чигирями, а в некоторых местах посев осуществляется там, где земля высохла после разлива русла реки. Местные казахи называют это «сеять на озорной земле». Там же отмечено, что земледелием занимаются 700 человек, площадь посевов оседлых племен Перовского уезда составляет 40500 десятин [14, с.597]. Весной вода разливалась, а летом ее уровень опускался. Поэтому в этот период часто прибегали к помощи чигиря.

Вдоль нижнего течения Сырдарьи посевные площади в зависимости от их орошения делились на приозерный, вдоль арычный, причигирный. Чигирь использовался и для полива садов и огородов [11, с.49]. В Аральском, Казалинском регионах установку, предназначенную для складывания рыболовной сети также называли «чигирь».

Как было сказано выше, если в Мангистау, Кызылкуме чигири применяли для вытягивания воды из глубоких колодцев, то в Сырдарье их устанавливали и в неглубоких колодцах (Рисунок 9, 10).

Рис. 9 – Чигирь, поднимающий воду из колодца, Перовский уезд, 1910 год [4]

Рис. 10 – Чигирь, установленный на колодце [6, с.40 а].

Подытоживая вышеизложенное отметим, чигирь представляет сложную по своей конструкции установку и играл важную роль в обеспечении жизнедеятельности казахов. Чигирные установки применялись во время Отечественной войны, в годы послевоенного восстановления, то есть были

востребованы до середины XX века. Затем, с налаживанием производства новой техники полива вышли из использования. К сожалению, сейчас на казахской земле не сохранились чигири старого образца, в краевых музеях можно увидеть лишь такие его части как кувшин, ведро, колесо.

Литература:

МЭА – Материалы экспедиции автора.

1 Азиатская Россия. Издание переселенческого управления главного управления землеустройства и земледелия. – СПб.: В типографии товарищества А.Ф.Марса, 1914. Т.1. Люди и порядки за Уралом. – 576 с.; Т.2. Земля и хозяйство. – 638 с.; Т.3. Приложения. – СЛШ с.

2 Александров Н.Н. Земледелие Сырдарьинской области. Часть I. Общие приемы земледелия. Отдельные оттиски из журнала «Туркестанское сельское хозяйство» за 1916-1918 гг. –Ташкент, 1920. –253 с.

3 Белокопытов М.А., Васильева М.С., Тютюнников И.А. Кызылординская область и ее административные районы. – Алма-Ата: Издательство АН КазССР, 1961. – 177 с.

4 Гаврилов Н. Переселенческое дело в Туркестанском крае (Области Сыр-Дарьинская, Самаркандская, Ферганская). – СПб, 1911. – 335 с.

5 Лавров М.В. Туркестан. География и история края. 2-ое изд. – М.- Петроград: Т-ва В.В.Думнов, Насл. Бр. Салаевых, 1916. – 203 с.

6 Материалы по киргизскому землепользованию. Сыр-Дарьинская область. Перовский уезд. – Ташкент: Типо-литография В.М.Ильина, 1912. – 394 с.

7 Материалы для статистики Туркестанского края. Ежегодник. Издательство Туркестанского статистического комитета. – Вып. 1. Под ред. Н.А. Маева. – СПб.: Типография Ф.Михьева, 1872. – 237 с.

8 Мейер Л. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Ч.1. Киргизская степь. Оренбургского ведомства. – СПб., 1865. – 288 с.

9 Небольсин П.И. Рассказы проезжего. – СПб.: В типографии Штаба Военно-учебных заведений, 1854. – 343 с.

10 Обзор Сыр-Дарьинской области за 1910 год. Издание Сыр-Дарьинского Областного Статистического комитета. – Ташкент: Электро-типография при канцелярии Туркестанского генерал-губернатора, 1912. – 192 с.

11 Пашино П.И. Туркестанский край в 1866 году. Путевые заметки. – СПб., 1868. –179 с.

12 Радлов В.В. Из Сибири. Страницы дневника. – М.: Наука, 1989. – 749 с.

13 Сазонова М.В. Обзор материалов из фондов Центрального Государственного архива УзССР по ирригации и земледелию (к историко-этнографическому атласу народов Средней Азии и Казахстана, конец XIX – начало XX в.) // Хозяйственно-культурные традиции народов Средней Азии и Казахстана. – М.: Наука, 1975. – С.42-62.

14 Россия. Полное географическое описание нашего отечества. Настольная и дорожная книга для русских людей. – Т. XIX. Под. ред. П.П. Семенова и академика В.И. Ламанского. Туркестанский край. Составил князь В.И. Масальский. – СПб.: Издание А.Ф.Дефриена, 1913. – 861 с.

15 Туркестанский альбом. Этнограф раздел. 6-том. Фонд редких книг и рукописей Национальной библиотеки Узбекистана имени А.Науаи. Оригинал.

ОҢТҮСТІК ЖӘНЕ ЖЕТІСУ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ҚАЛАЛАР ОРНАЛАСҚАН КЛИМАТТЫҚ БЕЛДЕУ

Ғ.З. Искакова,

эл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Қазақстан тарихы кафедрасының аға оқытушысы, PhD

Кезінде көне түркілер мекендеген Қазақстанның кең байтақ терриориясы отырықшы және қала тарихи-мәдени ірі орталықтарымен ерекшеленді. Сондай орталықтар қатарына Оңтүстік Қазақстан мен Жетісу жатады. Осы аймақтар Орта Азия мен Орталық Қазақстан, Сібір, Орал және т.б. территорияларын байланыстырады. Мұнда өзара етене баланысты үш аудан бөлініп шығады: Оңтүстік Қазақстан (Сырдария аңғары), Оңтүстік-батыс Жетісу (Талас пен Шу өзендерінің арасы), солтүстік-батыс Жетісу (Іле аңғары).

Оңтүстік Қазақстан мен Жетісу аймағына табиғи-географиялық және тарихи-мәдени тұтастық тән болып келеді. Ол батысында Арал теңізіне шығысында Алакөлге дейінгі, Балқаштан солтүстігінде Бетпақ дала мен алып отыр. Облыста өзінің табиғи жағдайымен ерекшеленетін аймақтар белгілі. Оңтүстік Қазақстан мен Жетісудың Талас аңғары тау бөктері мен аңғарларда орналған болса, Шу мен Іле аңғарлары таулы аймақтар болып келеді.

Оңтүстік Қазақстан мен Сырдария маңы географиялық провинциясы солтүстігінде жартылай шөлмен, оңтүстігінде Талас Алатауымен шектес Қызыл құмға дейін, оңтүстігінде Тянь-Шань тау жоталарына дейінгі жердісе, шығысында Джувалинск үстіртімен, батысында Қызыл құм шөлімен шектеседі.

Талас Алатауының тау етегі тау өзендері (суы мол Бадам, Ақсу, Арыс өзендері) себебінен өмір сүру мен егіншілікке қолайлы жер болып есептеледі. Бұл аймақ Орта Азияның солтүстік территориясындағы Ташкент оазисіне ұқсас.

Оңтүстік Қазақстан территориясында Қаратау жотасы орналасқан. Жотаның баурайында Боралдай, Шаян, Бугун, Баялдыр, Икансу тау өзендері ағады. Егіншілікпен қатар малшаруашылығы үшін қолайлы аймақ болып есептеледі. Сырдария өзен аңғарында (Яксарт, Сейхун,) комплексті болып

МАЗМҰНЫ

Мұтанов Ғ.М. Құттықтау сөз.....	3
---------------------------------	---

ПРОФЕССОР Т.ОМАРБЕКОВТЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Әбжанов Х. Профессор Талас Омарбеков және тарихи жад.....	4
Каратаев О. Улуу инсан, татыктуу устат, үлкен окумуштуу.....	5
Махат Д. Ғалым жолы.....	8
Әдірешев М. Досым Талас туралы бір үзік сыр.....	13
Түрсүн Х., Таракчы Вахдет. Тоталитарлық биліктің саясатына Мұстафа Шоқай сынының Талас Омарбеков зерттеулерінде дәйектелуі.....	18
Жаппасов Ж.Е. Тарих ғылымының дамуына сүбелі үлес қосқан ғалым - Талас Омарбеков.....	20
Хазретәліқызы Р. Талас Омарбеков және қазақ тарихы «ақтандақтарын» ашудағы архив материалдары.....	22
Көптілеуова А. Тағдырымды тарихпен өрген тұлға.....	23

ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ОРТА ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ҰЛЫ ДАЛА ТАРИХЫ: ЭТНОГЕНЕЗ ЖӘНЕ КУЛЬТУРОГЕНЕЗ

Тазақұл А. Doğu gök-türk devletinin yıkılış sürecinin analitik değeriendirilmesi (626-630).....	25
Толеубаев А.Т. Сако-скифские и казахские параллели в похоронно-поминальных обычаях.....	29
Төлебаев Т.Ә. Феноменология және рулар мен тайпалар тарихын зерттеу мәселелері.....	36
Қалыш А.Б. «Манас» эпосындағы қазақтар мен қырғыздардың этникалық байланыстары.....	40
Ноянов Е.Н. Сақ патшайымы Томиристің парсы патшасы Кирмен жүргізген соғыс әрекеті.....	42
Жұмбаева Ж.К. Серікбол Қондыбайдың «Алаш» этнонимі туралы жаңаша тұжырымдары.....	45
Шамшиденова Ф.М. Жошы ұлысының этникалық тарихы.....	49
Нуржанов А.А. Историко-археологическое изучение средневекового Тараза.....	53
Картаева Т.Е. Использование чигиря для подъема воды в аридных зонах Казахстана.....	63
Искакова Ғ.З. Оңтүстік және Жетісу ортағасырлық қалалар орналасқан климаттық белдеу.....	67
Сагинаева А.Н. Қоман-қыпшақтарының көрші халықтармен этно-тарихи байланыстарының кейбір мәселелері.....	72
Қошымова А.О. Оғыздардың Кіші жүз құрамындағы ру-тайпалардың этногенезімен тарихи байланысы.....	74
Салғараев М.Т. Социально-экономическая структура скифов.....	78
Ғанибаева Ж.А. Кіші жүз қазақтары шежіресінің кейбір мәселелері.....	80
Бесегаев Б.Б., Жарылғасынова Б.М. Күршім ауданының археологиялық ескерткіштерінің зерттелу тарихы.....	84
Абзалбеков М.Я. С.С. Черниковтың қола дәуірі ескерткіштеріне қатысты зерттеулері.....	87

ЕУРАЗИЯНЫҢ ТҮРКІ ӘЛЕМІ

Жумагулов К.Т. Отражение аспектов тюркской истории в Biblioteca Apostolica Vaticana.....	91
Mualla UYDU YÜCEL. Türk destanlarında kadın imgesi.....	96
Нуртазина Н.Д. Дәстүрлі көшпелі қазақ қоғамындағы ислам шарифатының өркениеттік релі.....	101
Ноғайбаева М.С. Түркі халықтары әлемінің этнотарихи сипатын зерттеудегі мифологияның релі.....	105
Қартабаева Е.Т. Түркітілді елдердің интеграциясы: тарихи алғышарттары және қазіргі жағдайы.....	107
Шашаев Ә.К. Қазақстан тарихындағы ежелгі дүние деректерін пайдаланудың тәсілдері.....	110
Майданали З. Религиозные верования и традиционное мировоззрение кочевых объединений Евразии.....	114
Беркнмбаев К.М., Оразхан Н. Византия және қарахандықтар қоғамындағы жалпыадамзаттық құндылықтардың педагогикалық әлеуеті.....	117
Sevinç E. Çağdaşı kaynakların Ankara savaşı.....	120

XV-XVIII ҒҒ. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ: МЕМЛЕКЕТТІК ҚҰРЫЛЫСЫ, САЯСАТЫ, ДИПЛОМАТИЯСЫ, ЭКОНОМИКАСЫ

Кәрібаев Б.Б. Хақназар хан және қазақ-ноғай қатынастары мәселелері.....	129
Кәрібаев Б.Б. Хақназар хан және қазақ-ноғай қатынастары мәселелері.....	133
Өтениязов С.К. Қазақ мемлекеті тарихының зерттелу проблемалары.....	137
Атығаев Н.А. Некоторые новые источники по истории позднесредневекового Казахстана, хранящиеся в библиотечных фондах Тегерана.....	142
Пилипчук Я.В. Могулия в конце XVI в. – первой половине XVII в.....	145
Тасилова Н.А. Қасым хан: күшті билеуші, реформатор, шебер дипломат, мықты қолбасшы.....	149
Баймолда Д. Абақ Керей Қожаберген батырға 320 жыл.....	152
Жанәбіл Ж. Қазақ батырлар жөнінде айтылмаған бір шындық: Қожаберген Жәнібекке қатысты құжаттардан.....	156
Терекбаева Ж. Қазақ халқының дәстүрлі қатынас-құралдары: зерттелу тарихы мен дерек көздері.....	159

РЕСЕЙ ИМПЕРИЯСЫНЫҢ САЯСАТЫ ЖӘНЕ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ХАЛЫҚТАРЫ

Койгелдиев М.К. Юсуп Абдрахманов и некоторые особенности мировоззрения политических элит народов центральноазиатского региона.....	165
Алтаев А.Ш. Сравнительный анализ этнического состава населения стран Центральной Азии.....	168
Султангалиева Г.С., Сейлбекова М.Б. "Тарханы": трансформация смысла и значение термина.....	172
Иманбаева С.С., Заурбекова Л.Р. Абай Құнанбаев - мұрасы қоғамдық ойдағы сыншыл бағыттың бастамасы.....	178
Удербасова С.К. Жизнь и деятельность Бориса Владимировича Лунина.....	181
Баймұратова Г.Ш., Тастанова З.Т. Шоқан Уәлихановтың тарих ғылымына қосқан үлесі.....	183
Мырзахметова А.Ж. Научные исследования территории Степного края органами переселенческого управления в конце XIX – начале XX вв.....	186
Маликов Б.У. Жетісу облысы құрамына кіретін уездердегі болыстардың құрылу ерекшелігі.....	191
Сабырғалиева Н.Б. Патшалық Ресейдің конфессионалдық саясаты: қажылықты бақылау шаралары.....	196
Қыздарбеков Ә. Ресей империясының Түркістан аумағында жүргізген тіл саясаты (XIX ғ. соңы – 1928 ж.).....	200

КЕҢЕСТІК ҚАЗАҚСТАН: САЯСИ-ӘЛЕУМЕТТІК ҮДЕРІСТЕР

Қаражан Қ.С. Азамат соғысының себептері және оған Қазақстанның тартылуы.....	203
Мұхатова О.Х. Жазықсыз жазаның құрбаны - Асылбек Сейітов.....	206
Таңатарова Ж.Т. Қазақстандағы көшпелі және жартылай көшпелі шаруа қожалықтарын отырықшыландыру тарихынан.....	209
Қара Ә. Кеңестік идеология және Мұстафа Шоқай.....	215
Аманжолова Д.А. К вопросу о социально-бытовом обеспечении бюрократии Казахской АССР.....	222
Қалыш А.Б., Бекесова А.Т. Қазақстан түркмендерінің 1920-1980 жж. этнодемографиялық үдерістері.....	224
Махат Д. Сәбит Мұқанов: КОКП-ның Лениндік ұлт саясатынан дәрекі, кешірілместей ауытқуы (Қазақ тілі мәселесін көтерген бір хаттың тарихы).....	230
Нұрымбетова Г.Р. Ораз Жандосов тағдырының тағылымы.....	233
Сайлан Б. Сәуір төңкерісі тұтандырған соғыс.....	237
Қозыбақова Ф.А. Қазақ байларын тәркілеу: мұрағат құжаттарында.....	240
Смағұлов С. Кеңес өкіметі кезіндегі қазақ даласындағы ашаршылықтар.....	243
Хасанаева Л.М., Уразбаева А.М. Централизация архивного дела в Казахстане в период большевистского режима (1918-1927 гг.).....	247
Қоңыратбаев О.М. Тұрар Рысқұлов шығыс халықтарының I съезінде.....	249
Дервиш Л.В. Исправительно-трудовые лагеря в Казахской ССР.....	254
Ескекбаев Д. Алаш партиясының ролі мен орны.....	259

Сантаева К. Көшпелі және жартылай көшпелі қазақ халқын отырықшыландыру саясатына балама көзқарастар.....	262
Қаипбаева А.Т. Ілияс Омаров және Қазақстандағы мәдени үдерістер.....	264
Батырбекқызы Г. Қазан революциясы (1917 ж.) жеңісі нәтижесінде билікке тартылған ұлт зиялыларының қызметі.....	275
Тлеубергенов Е.М. Орталық Азиядағы 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілістің кейбір тарихнамалық мәселелері.....	278
Еспенбетова А.М., Нұрғалиева Г.А. Саяси қуғын-сүргін: сипаты, барысы, күштеу әдістері.....	280
Амандосова М.И. Шығыс еңбекшілерінің коммунистік университеті оқу бағдарламаларының ерекшеліктері.....	284
Хақан Ас. Қоңырқожа Қожықов – көрнекті ағартушы.....	288
Нуржанов С.У. Вопросы истории и литературы в периодической печати Каракалпакстана 1930 - начала 1940-х гг.....	289
Пазиров Е.Д. Соғыстан кейінгі жылдары Қазақстанның өндірістік шағын қалаларының қалыптасуы (Кентау қ. мысалында).....	295
Алина А. Мұхтар Әуезов пен Ким Дон Иннің шығармашылығындағы әлеуметтік мәселелер	301

ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНДАҒЫ БІРЕГЕЙЛІК ЖӘНЕ МОДЕРНИЗАЦИЯ

Қалшабаева Б.К. Астана қаласы мен Ақмола облысына қоныстанған оралмандардың кейбір мәселелері.....	304
Тоқтабай А.У. Өзбекстандағы қазақтардың киелі жерлері.....	307
Қартаева Т. Тарихи-мәдени модельдегі «сакральдық» ұғымы.....	310
Ахметжанова А.Т., Байдаулетова М.Д. Практика использования духовных ценностей передовых личностей Казахстана.....	316
Жұмаділ А.Қ. Рухани жаңғыру және отан тарихын оқыту мәселелері.....	319
Әзмұханова А. Рухани жаңғыру және мәдениет тарихнамасындағы жаңа ұстанымдар.....	323
Абдилдабекова А.М., Телеуова Э.Т. Исторические знания - основа формирования национального сознания молодого поколения.....	328
Қозғамбаева Г.Б. Моңғолиядан келген этникалық қазақтардың атамекенге орналасуы мен бейімделуіндегі өзекті мәселелер.....	329
Жакупова Г.Т., Жунисбаева А. Сравнительный анализ законодательных актов Российской Федерации и Республики Казахстан в области использования аудиовизуальных документов.....	333
Дауытбекова М.Қ. Батырлыққа тәрбиелеу мектебі және ұлттық ойындар.....	338
Абикенова К.Е. Қазақстан Республикасында қазақ тілін өркендету саясаты, тарихи сабақтары.....	344
Таспулатова Қ.Т., Солтиева Б.Ш. Қазақстандық патриотизмді тәрбиелеу әдістері.....	346
Саркулова С.Д. XX ғасыр басындағы тарих және діни мазмұндағы қазақ кітаптары.....	349
Садықова М.К., Қалкен А.Ж. қазақтың ұлттық ойындары - атадан балаға мұра болып келе жатқан рухани мәдени қазына.....	353
Шайкен Ж.А. Сакральный шест «сайғақ» – атрибут культового ритуала.....	357
Мұсабаев С.Б. Қазақстандағы көппартиялық жүйенің қалыптасуы.....	362
Жарасов А.А. Зарождение казахстанско-американских отношений и этапы становления партнерства двух стран.....	365
Бисембаева Л.А. Тарих ғылымының жаңа бағыттары: ұлттық рухани жаңғырудағы ролі.....	368
Батырбекова Ж.Т. Қазақ халқының дәстүрлі саятшылық өнеріндегі бүркіттің ерекшелігі.....	371
Ибраева Г. Қазақ халқының дәстүрлі киімі.....	373

Ғылыми басылым

**ҚР ҰҒА Құрметті академигі, т.ғ.д., профессор
Талас Омарбековтың 70 жылдығына арналған
«ҚАЗАҚ ТАРИХЫНА ЖАҢА КӨЗҚАРАС»
атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ
Алматы, 1-маусым, 2018 жыл**

ИБ № 12017

Басуға 28.05.2018 жылы қол қойылды. Формат 60x84 ¹/₁₆.

Көлемі 31,2 б. т. Тапсырыс №2952. Таралымы 100 дана.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.

Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.